

היחסים בין היהדות לנצרות ולאסלאם במגוון אזורים ותקופות עומדים במוקד חוברת זו. עניינה בהיבטים תרבותיים של הנושא, בעיקר קידוש השם ופולמוס דתי. מן המאמרים עולה כי המגעים עם הדתות "בנות היהדות", אף הקשים והטרגיים שבהם, היו גורם מפרה ממדרגה ראשונה עבור התרבות היהודית לדורותיה.

קידוש השם

■ **איתן קולברג** סוקר סוגים של מרטירים המוכרים באסלאם הקלסי, בראשם הנופלים במערכה והמתים על מזבח אמונתם שלא בשדה הקרב. המאמר מתייחס לתגובות אידאולוגיות למרטיריון, כגון שאלת השכר הצפון לחללים. בהמשך דן המחבר ביחס בין מרטיריון להתאבדות במשפט המוסלמי. פרופסור קולברג מלמד בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ **אברהם גרוסמן** נדרש לשאלת המספר המועט באופן יחסי של מרטירים יהודיים בארצות האסלאם לעומת מספרם בקהילות אשכנז מגזרות תתנו ואילך. הוא מתאר בקצרה את גורמים הבאים: מרטירולוגיה מול תקיפה; היחס כלפי הדת השלטת ותרבותה; המרת הדת; האגדה; הרצינונליזם; המורשת הארץ־ישראלית. פרופסור גרוסמן מלמד בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים וכיהן כראש מכון בן־צבי בשנים 1994-1996.

■ **מרים בודיאן** בוחנת את תפיסותיהם של היהודים הפורטוגלים ביחס למוות על המוקד, תוך הדגשת הגיוון שבסוגי המקורות והתגובות: סיפורים עממיים על עלייתם על המוקד של אנוסים מפורסמים; טקסטים רבניים על קרבנות האנוסים; ספרות יפה המעלה על נס את מעשי המרטירים; קולות מסתייגים. פרופסור בודיאן מלמדת במחלקה להיסטוריה באוניברסיטה של מדינת פנסילבניה בארצות הברית.

בין המדורים המרכזיים משולבים שני מאמרים על ההשפעה העקיפה של האסלאם והנצרות על התרבות היהודית.

■ **חוה לצרוסייפה** מעיינת בתרגום עברי של הקוראן מן המאה הי"ז, על רקע תרגומים קודמים ללטינית וללשונות אירופיות אחרות. המחברת עומדת על היחסים בין אירופה המערבית לבין העולם המוסלמי ותרבותו בתקופה זו כדי להסביר את העניין החדש שגילו יהודים ונוצרים בקוראן. פרופסור לצרוסייפה מלמדת בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ **אברהם גרוס** מנתח את ההשפעה של גירוש ספרד על המשך יצירתם הספרותית

של המגורשים. הוא מצביע על מעגלי השפעה ההולכים ומתרחקים מן הגירוש עצמו: תגובה דתית לגירוש, ניחום המגורשים על סבלם, הכרת תודה למיטיבים עם הפליטים, שימור המורשת הספרדית, תגובה למפגש עם עדות אחרות. ד"ר גרוס הוא מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

פולמוס דתי

חלק זה נובע מיום עיון שנערך במכון בן-צבי בד' בסלו תשנ"ז (15 בנובמבר 1996) לרגל הופעת הספר פולמוס נסתור הכומר, ההדירו, תרגמו והקדימו מבוא דניאל י' לסקר ושרה סטרומזה.

■ **דניאל י' לסקר** מסכם את המסקנה המרכזית המתבקשת מפולמוס נסתור הכומר ביחס לפולמוס היהודי האנטי-נוצרי. לדבריו, חרף תמורות פוליטיות ואינטלקטואליות שחלו מימי הביניים ואילך, לא השתנתה העמדה היהודית הבסיסית, השוללת את משיחיותו של ישו ואת אמיתותה של הדת הנוצרית. פרופסור לסקר מלמד מחשבת ישראל ומופקד על הקתדרה לערכי היהדות ע"ש בלשנר באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

■ **שרה סטרומזה** מספרת על הקשיים בזיהוי הקשרו ההיסטורי של פולמוס נסתור הכומר ונוסחו המקורי. היא תוהה על העניין שמצאו בו קוראים דור אחר דור ומציעה שעניינם נבע מסקרנותם ביחס לנצרות, מכוחו הרטורי של החיבור וכמובן מכך שהפולמוס עם הנצרות לא חדל.

פרופסור סטרומזה מלמדת בחוג לשפה וספרות ערבית ובחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ **דוד סקליר** מתמקד במקומו של פולמוס נסתור הכומר במעבר של הספרות היהודית מתרבות שבעל פה לתרבות שבכתב. הוא מצביע על כך שבפולמוס נסתור הכומר נעדרת הפתיחות האינטלקטואלית האופיינית למגעים בין משכילים יהודים ומוסלמים בבגדד במאה העשירית ובתחילת המאה ה"א. ד"ר סקליר הוא חוקר בכיר במפעל לחקר התרבות הערבית-היהודית וספרותה במכון בן-צבי.

■ **אורה לימור** משווה בין פולמוס נסתור הכומר לספר תולדות ישו, חיבור אנטי-נוצרי קדום ועלום שם, שהוא כעין ביוגרפיה-שכנגד של ישו. לימור מנתחת את המטרה והשיטה של שני החיבורים בהתמודדותם עם פרשיות מחיי ישו: לידת הבתולין, מעשי נסים, אישיותו של ישו, הצליבה והקבר הריק. פרופסור לימור מכהנת כראש המחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ויהדות באוניברסיטה הפתוחה.

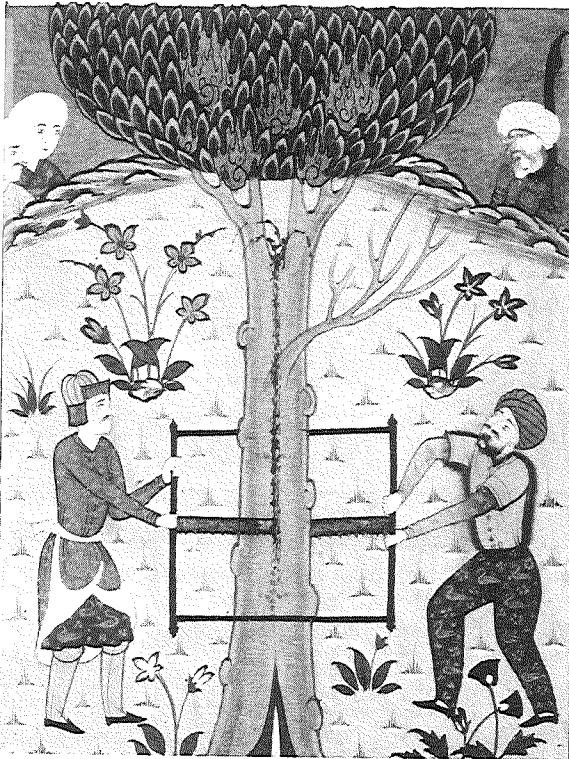
תעודה

■ מיכאל מ' לסקר מגולל את סיפור פעילותו של ה"מוסד" בקונסטנטין שבאלג'יריה בשנת 1956, בתקופה של פרעות נגד הקהילה היהודית. הדברים מבוססים על דו"ח מאת פעיל ה"מוסד" במקום, המתפרסם בזאת. פרופסור לסקר מכהן כראש המחלקה למדעי המדינה ולתקשורת במכללה האזורית אשקלון.

עיונים וביקורת

■ פרק חשוב במחשבת ישראל בתימן – י' צבי לנגרמן על כתאב אל חקאיק, חיבור מתימן בימי הביניים על האמיתות שמהן בנוי עולמו הרוחני של האדם המשכיל.

■ המשיחיות בתימן: ביטוי מיוחד לאידאולוגיה עתיקה – תגובתה של בת-ציון עראקי' קלורמן לביקורת ספרים מאת יהודה ניני שהתפרסמה בפעמים 73.

דמות של יהודי מתוך המסורת הנוצרית שנערך באסלאם: זַפְרָא, אביו של יוחנן המטביל, אב־טיפוס של "שהיד" במסורת השיעית, ננסר לשניים בשעה שהוא מתחבא בתוך עץ; מיניאטורה עות'מאנית מתוך "סיפורי הנביאים", המאה ה"ט", מוזיאון טופקאפי, איסטנבול